

Şark - İslâm Klasikleri

İHSÂ'ÜL-ULÛM

İLİMLERİN SAYIMI

Farabî

Çeviren
Prof. AHMET ATEŞ

İstanbul 1990

İlâhiyat ilmi (el-ilm-ül-ilâhî).

Bunun hepsi *Tabiat ötesi (Mâba'detta-bîi)*»⁹⁹ kitabındadır.

İlâhiyat ilmi üç bölüme ayrılır.

Birincisinde, varlıklar (mevcudât) ve onların varlıklar olması ile kendilerinde meydana gelen şeyler, haller, araştırılır.

İkincisinde, bölümlere ayrılmış olan nazarı ilimlerdeki burhanların başlangıçları (mebadî) tetkik edilir. Bunlar da, mantık, hendese (geometri), sayı ve bu ilimlere benzeyen başka ilim bölümlerinin geri kalanları gibi, bu nazarı ilimlerden her birinin hususî bir varlığı tetkik etmek için ayrıldığı bölümlerdir. O halde, mantık ilminin, öğretme ilimlerinin, tabiat ilimlerinin başlangıçlarını (mebâdî) tetkik eder; onları düzeltmeğe, esasları ile hususiyetlerini bildirmeğe ve tarif etmeğe çalışır. Nokta, birlilik, çizgiler ve yüzeylerin cevherler olduğunu ve onların ayrılabilceğini (*mu-farika*) sananların zanları ile, başka ilimlerin başlangıçlarında (*mebâdî*) bulunan bunlara benzer zanlar gibi, bu ilimlerin başlangıçları (*mebâdî*) hakkında eski âlim ve feylesofların düşmüş oldukları bozuk zanları sayar, onların yanlışlıklarını isbat eder, bozuk olduklarını meydana çıkarır.

Üçüncü bölüm de, cisim olmıyan ve cisimlerin içinde olmıyan varlıkları araştırır ve tetkik eder. İlk önce bunlar var mıdır, yok mudur, bunu araştırır; bunların var olduklarını burhanlar ile isbat eder. Sonra, bunların çok olup olmadıklarını araştırır ve çok olduklarını meydana kor. Sonra, sonlu (*mütenâhi*) olup olmadıklarını araştırır ve sonlu olduklarını burhanlar ile isbat eder. Sonra kemaldeki mertebeleri bir midir, yoksa mertebeleri birbirlerinden farklı mıdır, bunu araştırır ve kemaldeki mertebelerinin birbirlerinden farklı olduğunu, burhanlar ile meydana koyar. Sonra, çocuklarına rağmen, bunların en nakislerinden daha mükemmeline ve ondan daha mükemmeline yükselmek suretiyle, sonunda, kendinden daha mükemmel bir şey olması mümkün olmayan, her hangi bir şeyin kendi varlığı mertebesine benzer bir mertebede bulunması asla kabil olmayan, benzeri, eşi ve zıddı bulunmayan bir kâmile, kendinden önce bir ilk (*evvel*) bulunması mümkün olmayan bir ilke (*evvel*), kendisinden daha önde bir şey bulunması mümkün olmayan bir önde - bulunana (*mütekaddim*) ve varlığını bir şeyden almış olması asla mümkün olmayan bir varlığa (*mevcût*) ulaşıldığını, ve ezeli ve, mutlak olarak, önde - bulunanın (*mütekaddim*) yalnız bu varlık olduğunu, burhanlar ile, isbat eder.

Öteki varlıkların, var olmakta ondan daha sonra (*müteahhir*) bulunduğunu, kendinden başka her bir varlığa varlığım vermiş olan ilk varlığın o olduğunu, kendinden başka her şeye birliği kendisi veren ilk birin o olduğunu, kendinden başka gerçeklik (*hakikât*) sahibi her şeye gerçekliği veren gerçeğin (*hak*) o olduğunu ve bunu hangi bakımdan verdiğini, onda hangi bakımdan olursa olsun çokluğun (*kesret*) bulunmasının mümkün olmadığını; belki bir adı ile bunun mânasına, varlık adı ile bunun mânasına, gerçek (*hak*) adı ile bunun mânasına, kendinden başka olup hakkında birdir, vardır ve gerçektir denilen şeylerden daha çok lâyık olduğunu meydana çıkarır. Sonra, işte bu sıfatları taşıyanın aziz, ulu ve adları mukaddes olan Tanrı (*Allâh*) olduğu inancının taşınması lâzım geldiğini meydana koyar. Sonra, bunun ardından, Tanrı'ya verilen sıfatlardan geri kalan şeyleri, hepsini tüketinceye kadar, dikkatle tetkik eder.

Sonra, varlıkların kendinden nasıl hasıl olduğunu (*hudûs*), kendinden varlıklarını nasıl aldıklarını bildirir. Sonra, varlıkların derecelerini, onların bu derecelerinin nasıl hasıl olduğunu, onlardan her birinin içinde bulunduğu derecenin içinde bulunmağa ne ile ehliyet kazandığını araştırır. Birbirlerine bağlanmalarının ve intizamlarının nasıl olduğunu,

birbirlerine bağlanmaları ile intizamlarının ne ile olduğunu meydana koyar. Sonra, varlıklarda aziz ve ulu olan Tanrı'nın geri kalan işlerini (*ef'âl*), hepsini tamamlayıncaya kadar, dikkatle sayar. Varlıkların hiç birinde hiçbir zulüm, hiç bir bozukluk (*halel*), uyuşmazlık (*tenâfür*), kötü nizam ve kötü birleştirme (*te'lîf*) bulunmadığı ve, bütün olarak, onlardan hiçbir şeyde noksan ve kötülüğün (*şer*) asla bulunmadığını meydana çıkarır.

Sonra, bunun arkasından, aziz ve ulu olan Tanrı'nın işlerine noksanlık girmesi ile onun hakkında, işleri hakkında ve yaratmış olduğu varlıklar hakkında beslenen bozuk zanların yanlışlığını gösterip, onları ortadan kaldırmağa girişir. Bunların hepsini, insanın içine tereddüt sokması veya şüphe karıştırması kabil olmayan ve kendilerinden dönülmesi asla mümkün olmayan kesin bilgi (*yakîn*) ve ilim veren burhanlar ile, çürütüp ortadan kaldırır ve reddeder.